

Jan Håkansson, Inger Fält

Små barns lärande – Forskning och förskolans kvalitetsutveckling i samspel

Utgångspunkten för samarbetet mellan de tolv inblandade kommunerna, Ifous och Linnéuniversitetet är förskolans uppdrag att utifrån skollagen (SFS 2010:800) bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Den reviderade läroplanens avsnitt om uppföljning, utvärdering och utveckling (Lpfö 98, s. 14-15), har också inneburit att många kommuner i landet sett ett behov av utvecklingsarbete kring hur uppföljningen och dokumentationen av varje barns erfarenheter och förändrade kunnande inom läroplanens målområden ska kunna utvecklas. Detta har varit grunden för planeringsarbetet kring att integrera forskning och förskolans utvecklingsarbete, som har genomförts med representanter för de tre parterna i den styrgrupp som bildats.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med utvecklingsarbetet är att utveckla och pröva modeller för dokumentation och utvärdering av förskolans verksamhet, där barns lärande och förändrade kunnande utifrån läroplansmålen står i fokus. Tanken är att dokumentationen ska kunna användas i förskolans analys i relation till förutsättningar och genomförande och bidra till bedömningar av verksamhetens kvalitet och utvecklingsbehov. De metoder för uppföljning och dokumentation som används idag på de inblandade förskolorna är en av flera viktiga utgångspunkter för utvecklingsarbetet och forskningen. Under planeringsarbetet har ett antal frågeställningar diskuterats, frågor som också kan utgöra grund för mer specificerade frågor att besvara under projektets gång:

- Hur kan modeller för förskolans systematiska kvalitetsarbete, som innefattar dokumentation av barns lärande se ut?
- Vilka möjligheter och svårigheter finns inom ett sådant utvecklingsarbete?
- Vilka metoder kan användas för att beskriva barns förändrade kunnande?
- Hur kan modeller för dokumentation av progressionen i barns lärande i relation till läroplanen konstrueras?
- Hur kan den dokumentationen tillsammans med övrig dokumentation genom analys bidra till bedömning av verksamhetens kvalitet och utvecklingsbehov?

Forskningsdel

I forskningsdelen av projektet anställs fem licentiander från några av de medverkande kommunerna. Dessa genomför under ledning av seniora forskare vid Linnéuniversitetet forskarutbildning och forskning fram till licentiatexamen i förhållande till de utvecklingsarbeten som pågår i kommunerna. I projektet ingår även så kallade utvecklingsseminarier där deltagare på alla nivåer från samtliga kommuner möts för bland annat föreläsningar, samtal och gruppövningar, erfarenhetsutbyte mellan kommuner och mellan förskolor. Här redovisas aktuell forskning inom området och fortlöpande kring licentiandernas preliminära resultat. Senior forskning kommer också att bedrivas parallellt

med forskarutbildning och utvecklingsarbete (se nedan).

Bärande principer i projektet

I de diskussioner som förts mellan parterna Linnéuniversitetet, kommuner/kommundelar (Stockholm) och Ifous har två viktiga kriterier diskuterats. Dels att det i kommunens förskolor ska finnas ett behov av att kunna bedöma kvalitetsutveckling och successivt en ökad måluppfyllelse för verksamheten, dels att innehållet i utvecklingsarbetet inom projektet ska kunna genomföras avgränsat och riktat mot det systematiska kvalitetsarbetet och med fokus på barns lärande och förändrade kunnande. Dessa diskussioner och arbetet med urvalet av förskolor och lämpliga kontaktpersoner finns dokumenterade i styrgruppens mötesprotokoll. När det gäller samspelet mellan forskningen, utvecklingsarbetet och de inblandade parterna finns flera viktiga aspekter att fortlöpande diskutera och analysera, inte minst för att skapa möjligheter till ömsesidigt lärande genom såväl utvecklingsarbetet som forskningen. Det kan exempelvis handla om att förskollärare utvecklar kompetenser för att observera och dokumentera små barns lärande, och att skolledare och skolhuvudmän utvecklar kunskap om och systematik i styrningen av stödfunktioner för kvalitetsarbetet. Det kan också handla om att med stöd av systematiskt framtagna underlag under processens gång bättre förstå och förklara relationerna mellan utvecklingsarbetet, dokumentationen och det lärande som sker hos såväl barnen som hos de vuxna. Datainsamling och olika typer av underlag genomförs och genereras såväl av forskare och forskarstuderande som av de praktiker som är inblandade.

I introduktionsskedet har några vägledande principer för samarbetet, utvecklingsarbetet och forskningen presenterats utifrån tidigare forskning och Linnéuniversitetets erfarenheter av liknande samverkan med kommuner, nämligen: ömsesidighet, långsiktighet, systematik och hållbarhet, vilket bland annat innebär fokus på växelverkan mellan forskning och beprövad erfarenhet, en inriktning mot uthålligt förbättringsarbete, användning av generell och lokal kunskap samt att samarbetet är strukturerat utifrån forskningsbaserade referensramar.

I tidigare och pågående samarbeten mellan Linnéuniversitetet och kommuner i regionen har en modell för forskningsbaserad genomgång genom tre steg prövats – positionsbestämning, navigering, uppföljning (jfr Håkansson & Sundberg, 2012). I projektet Små barns lärande är det möjligt att i modifierad form använda dessa steg som en referensram under projekttidens gång såväl i kortare som längre tidscykler. Det som redan har skett och pågår i projektet är ett inventeringsskede där kommuner har anslutit till projektet, ett urval av förskolor med kontaktpersoner har genomförts och ett ansöknings- och antagningsförfarande av fem licentiander inom kort ska genomföras. I korthet kan de övriga stegen översiktligt beskrivas på det här sättet:

1. **Positionsbestämning/initiering** – Var befinner vi oss vad gäller centrala kvalitetsaspekter på dokumentation för utvärdering av verksamheten med hänsyn till det fokus som anlagts i det tidigare inventeringsskedet? Vilka aktiviteter pågår? Vilka data behöver samlas in?
2. **Navigering** – Hur arbetar vi framåt mot uppsatta mål? Vilka blir lärdomarna under resans gång utifrån erfarenhet och pågående forskning?

3. **Uppföljning** – Hur följer vi upp och utvärderar om vi nått målen? Vilka systematiskt framtagna kunskaper kan vi luta oss mot i fråga om förskolans systematiska kvalitetsarbete och arbetet med uppföljning och dokumentation av barns erfarenheter och lärande?

De tre stegen kommer i praktiken att vävas in varandra beroende på de lokala förutsättningarna och de val som görs under arbetet, men kan ändå fungera som en systematisk utgångspunkt för att följa och analysera de utvecklingsprocesser som pågår och påbörjas och utfallet av dessa.

De olika parternas roller

I projektet kommer forskare, forskarstuderande, personer från medverkande kommuner och kommundelar samt från Ifous att ha delvis skilda roller, men de förenas i ett gemensamt kunskapssökande kring nämnda frågeställningar och i de bärande principer som har formulerats ovan, exempelvis är det väsentligt med återkommande möjligheter till kommunikation och ömsesidigt lärande kring det som framkommer i utvecklingsarbetet och den pågående forskningen. Denna rollfördelning innebär exempelvis att:

Kommunföreträdare och processledare ansvarar för och driver på ett kommunövergripande plan utvecklingsarbetet i kommunens förskoleverksamhet. Det innebär ett ansvar för att utvecklingsarbetet inte bara drivs på de deltagande förskolorna utan också sprids till kommunens/kommundelens övriga förskolor. Processledarna ansvarar också aktivt för diskussionerna i lärgrupperna under utvecklingsseminarierna och deltar i lärgruppens kommunikation mellan dessa.

Förskolechefer i samarbete med förskollärare och övrig personal leder och driver utvecklingsarbetet på de deltagande förskolorna, genomför diskussioner i personalgruppen och sammanställer resultatet, samt tar del av lärgruppens diskussioner på plattformen.

Linnéuniversitetets forskare svarar för antagning och genomförande av forskarutbildning.

Licentianderna och de seniora forskarna bidrar med datainsamling, successiva analyser av processer och resultat (delredovisningar), initiativ till ”egen datainsamling” på de olika förskolorna och förslag på särskilda strategier eller inslag i utvecklingsarbetet samt slutrapportering.

Linnéuniversitetets företrädare ansvarar för innehåll i utvecklingsseminarierna, frågeställningar som grund för diskussioner under och mellan utvecklingsseminarierna, samt bemöter och fördjupar diskussionen i lärgrupperna.

Ifous roll är att samordna arbetet med mötesplatser för information, stödjande diskussioner och workshops som planeras och genomförs under projektiden för olika målgrupper, praktiska samordningsfrågor kring utvecklingsseminarierna samt ansvar för strukturen av plattformen Moodle.

Den gemensamma styrningen av projektet sker genom styrgruppen som består av representanter för alla tre parterna. Ordföranden för styrgruppen leder även arbetsutskottet om tre personer (representerande kommuner och kommunalar, Linnéuniversitetet och Ifous).

Översiktlig tidsplan och aktiviteter

2012: planering, rekrytering av deltagare, kontraktskrivning.

2013, VT: Fortsatt övergripande planering av forskning, forskarutbildning och utvecklingsarbete. Rekrytering och antagning av licentiander. Ett första utvecklingsseminarium med ca 130 deltagare genomförs 7-8 mars.

2013, HT: Licentiander (5 st på 50%) påbörjar sin forskarutbildning. Utvecklingsseminarium 2 genomförs den 17-18 oktober då alla involverade möts.

2014 och 2015: Utvecklingsarbete i förskolorna och forskning parallellt och interaktivt. Två utvecklingsseminarier per år arrangeras.

2016, VT: Utvecklingsdelen av projektet avslutas vid halvårsskiftet. Ett utvecklingsseminarium och ett avslutsseminarium hålls.

LÅ 2016-2017: Licentianderna avslutar sitt arbete. Inga seminarier.

Lektorsforskning/Lnu:s medfinansiering (ännu ej avtalsreglerad)

I överenskommelsen mellan Linnéuniversitetet, medverkande kommuner och kommunalar samt Ifous ingår en medfinansiering från Linnéuniversitetet som avser senior forskning i anslutning till projektet Små barns lärande. Fakulteten för samhällsvetenskap och Nämnden för lärarutbildning vid Linnéuniversitetet bidrar internt till denna forskningsdel av projektet. Lektorsforskningen omfattar sammanlagt 75 procent forskningstid och inriktas mot att stärka forskningen kring de frågor som väcks i förskolans praktik kring det systematiska kvalitetsarbetet och villkoren kring små barns lärande, till exempel hur dokumentationen av barns erfarenheter och lärande sker och betydelsen den får ur olika aspekter. Lektorsforskningen kommer att i stor utsträckning ske i nära anslutning till licentiandernas studier i forskarutbildningen och avser att användas på så sätt att den kommer förskollärarytbildningen till del, både i form av forskning och i form av undervisning.

Parallellt med denna inriktning kommer forskningstiden även att användas för koordineringen mellan forskningen och det utvecklingsarbete som pågår i kommunernas förskolor. En del i detta är ett ansvar för kontakterna med Ifous, medverkan i projektets styrgrupp och planering av Linnéuniversitetets insatser vid de terminsvisa seminarierna och utvecklingsarbetet däremellan. Ytterligare en del i den seniora forskningen kommer att uppmärksamma bryggan mellan forskningen och det utvecklingsarbete som sker i kommunerna. Någon eller några av en rad frågor kan då bli aktuella att studera, som till exempel:

- Konsekvenser av utvecklingsarbetet för olika målgrupper av barn och personal, som till exempel barn i behov av särskilt stöd, barn med annat modersmål än svenska, pedagogisk personal, personal med andra uppgifter på förskolan et cetera.
- Hur styrning och ledning av utvecklingsarbetet sker och vilka konsekvenser det får.
- Vilka strategier som används i utvecklingsarbetet och vilken betydelse de har för det systematiska kvalitetsarbetet, personalens lärande i arbetet och barns utveckling och lärande.
- Hur förskolechefernas ledarskap utvecklas under projektets gång.
- Metodutveckling inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet

En mer preciserad forskningsplanering vad gäller lektorsforskningen kommer att ske löpande under 2013 och i anslutning till att licentiandernas antagning blir klar. Vilka frågeställningar som slutligen kommer att hamna i fokus beror på hur den interna fördelningen av forskningstiden i projektet kommer att se ut.